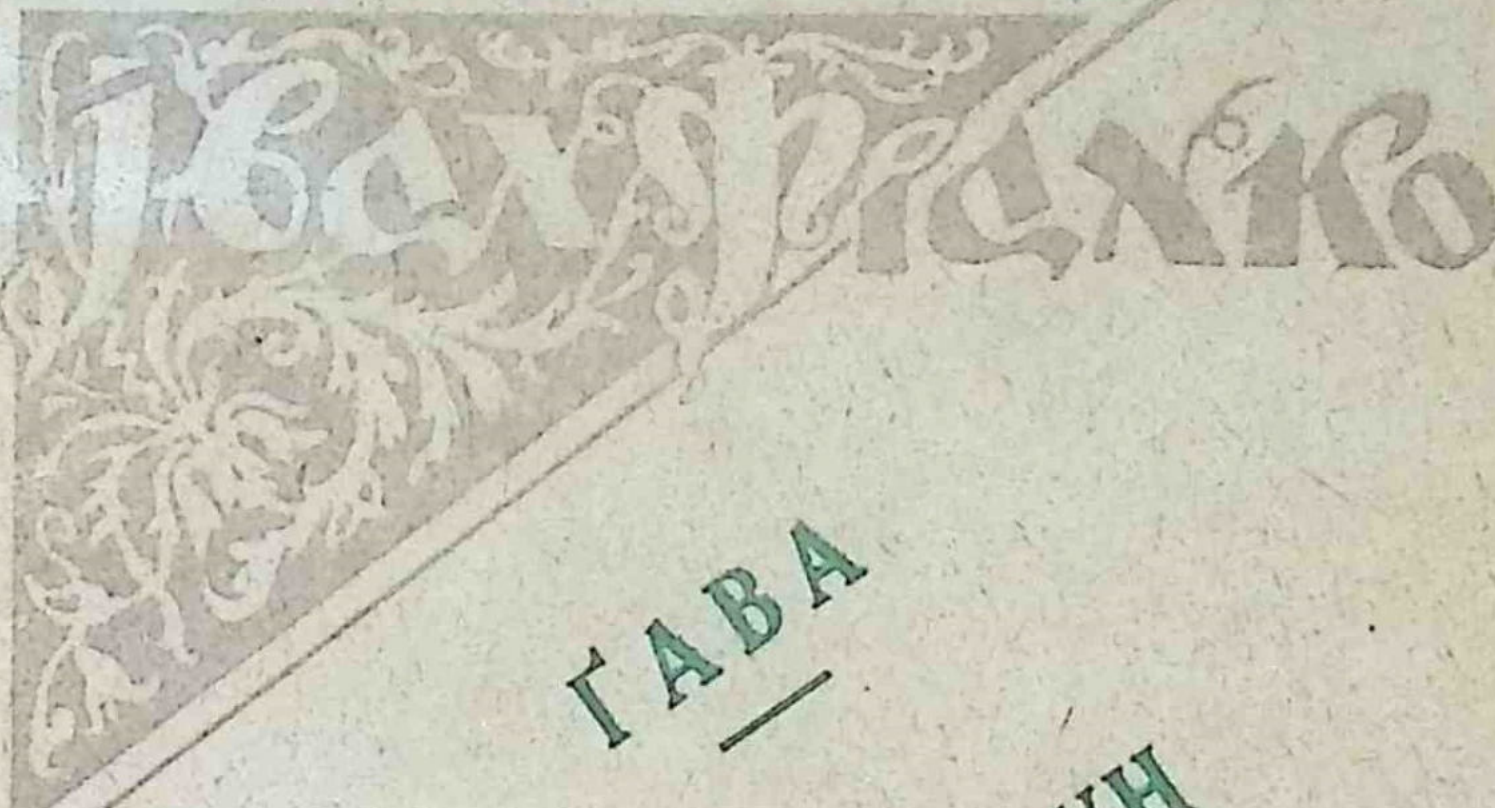

342 381

БІБЛІОТЕКА
Інституту
Франкознавства

ТАВА

ТАВА і ВОВКУН

Коротка повість
в двох частинах

Ч. 16

ІВАН ФРАНКО

1255/16

Г А В А

—

Г А В А і В О В К У Н

ЛЬВІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

КООПЕРАТИВНЕ «РУХ» ВИДАВНИЦТВО
ХАРКІВ—1926

Олександрія
Друкарня Комгоспу
ім. т. Макієвського

УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА
ЛДУ
ім. Ів. Франка

ад. Франківського
ім. Ів. Франка
Тов. № 249

372381

Укрголовліт 5467/к
Тираж 5000

Кремокрліт 167
Зам. 382

З М І С Т

Гава	5
Гава і Вовкун	41

Г А В А

Образок з життя підкарпатського народу

I

Батько хотів йому лишити село, і при своїх спосібностях був би цього добився, коли-б був не так дуже любив своє потомство. Але що любив Гава без пам'яті, то й не зумів удержати належної міри в своїй захланності. Кусав, як то кажуть, більше, ніж міг проковтнути. Ну, і подавився, і лишив Гава без крейцара.

Вмираючи, цю одну тільки дав йому науку:

— Гава, коли тобі в життю трафиться дещо доброго, хоч би й що найменше, все кажи: хвала богу, на початок і це добре!

Гаві було дванадцять літ, коли батько його відмер. Виростав він у селі, по цілих днях гуляючи із своїми ровесниками — сільськими хлоп'ятами, волочився по хатах або для іграшки руками ловив раки в в потоці. Ще дитиною проявляв він надзвичайну цікавість, проворність і хитрість і знав про хлопське життя-буття далеко

більше і докладніше, як десятеро хлопських дітей в його віці.

По смерті батька взяла Гава під свою опіку якась далека своячка, тітка чи стрийна, що жила в Дрогобичі. Була то стара жидівка, проста перекупка, що із свого нужденного зарібку удержувала п'ятеро власних дрібних дітей. Крім них були вже у неї три дорослі сини, що жили на своїому хлібі, робили самі на себе і не думали навіть допомагати матері.

Опікунка віддала Гава «до терміну»¹⁾ до шевця, але Гаві не сподобалося те ремесло. Бо коли зараз на другий день по його вступленню один челядник, посилаючи його до шинку по горілку, замість грошей «на кватирку» дав йому в потилицю, та Гава, оголомшений таким дивоглядним завдатком, нагадав собі мимоволі послідній заповіт свого батька і голосно крикнув: «Хвала богу, на початок і це добре!» Той «дотеп» так подобався всім челядникам, працюючим в варстаті, що від того дня що хвилі то один то другий робив Гаві «добрий початок» то п'ястуком то потягачем, то шилом, то копитом. Тиждень прожив Гава серед такої муки, але довше бідний хлопчина не вдержав: утік від майстра і із сльозами просив свою опікунку, щоб не давала його більше до ремесла.

— Я і без того зароблю собі на хліб! — гордо запевнював він.

¹⁾ Віддати до терміну — віддати до ремісника на виучку.

— Як же ти, дурнику, заробиш, не вміючи ніякого ремесла? — питала тітка.

— А що-ж то я гой, чи що, — скрикнув Гава, — щоб я і без ремесла не зумів жити?

Цей заміт був меткий і переконав Гавину опікунку. Вона дала Гаві повну волю робити, що хоче, а тільки згори заявила йому, що довше як тиждень задармо не може його годувати. Досить, що дасть йому задармо спати в своїй хаті.

— Тиждень задармо! — радісно скрикнув Гава. — Значить, те, що я за цей тиждень зароблю, буде моє! Хвала богу, на початок і це добре!

II

Гава нагадав собі своє сільське життя на вулиці, в потоці, серед піль, в лісі із сільськими хлоп'ятами, те життя свобідне, повне забав, свіжого воздуха і руху. Але тепер йому було не до забав. В тих споминах хотів він найти щось таке, щоби тепер можна було визискати. І найшов.

Проходячи що-рана по ринку, завсіди бачив бабу, що сиділа коло великого коша повного живих раків і продавала їх на копи або і на штуки. Нагадав собі, як то справно він колись умів ловити оті самі водяні сотворіння, і зараз метнувся розпитувати жидів, де і по чому можна би продавати раки. Але що питав про таку «трефну» річ, то жида не то що нічого йому не сказали, а ще й закричали його. Та Гава цим не знеохотився. Пішов просто

до тої жінки, що продавала раки. То була жінка мельника із Вороблевич; її чоловік ловив раки в тамошнім великім ставі, але в Дрогобичі продаж ішла так добре, що звичайно годі було настарчити на всіх покупців. Стара дуже радо пристала на те, щоб купувати раки від Гава, скільки їх буде мати, і обіцяла йому платити по 10 сотиків¹⁾ за копу, хоч сама за цю саму копу брала по 15, а часом і по 20 сотиків. Та Гава рад був і тому. Не гаючи часу, він ушив собі довгий і вузький мішок з мотузком через плечі, і на другий день рано, захопивши за пазуху добру байдицю²⁾ хліба, поплентався за місто шукати місця, де водились раки. Але в ріці, що тече коло Дрогобича, було їх мало — гибли від нафтового фузлю³⁾, що стікав з фабрик у ріку і затроював її воду.

От і пішов він горі водою, поки не наскочив на потічок, що плив від села Дерезич посеред сіножатей, попри дубовий ліс Тептюж. Потічок був невеличкий, але що плив звільна, то й багато в нім було крутих закотельєвин, глибоких і тихих вирків. Береги його майже без перерви оброслі були лозиною та вільшиною, що понадвисала над саму воду і полоскала в ній своє коріння. Гава аж у долоні сплеснув з радости.

— От місце, раз місце! Як навмисне для раків сотворене! — скрикнув.

1) Сотик — пів копійки.

2) Байдиця — кусок.

3) Фузель — рештки нафти.

І справді, досить було раз уважно глянути на дно потоку, щоб переконатися, що раків в ньому тьма тьменна. Сусідні селяни раків не їли, то їй плодились вони собі спокійно. Гава мало що на землю не кинувся та не цілував тих благословених берегів, котрі вважав уже як свою власність.

Зараз поскидав із себе все шмаття і навіть сорочку, звязав усе в купу і сховав за корчик, перевісив мішок через плечі і поліз у воду. Помаленьки, за порядком, лиш злегка постогнуючи, почав встромлювати руку в рачачі печери, і мало що не з кожної витягав величезного рака, що надармо рознимав щипці, кивав довгими вусами і витріщував свої глупі очі, немов дивуючись, що це за новий порядок настав у потоці, де від віку-правіку ніхто не робив кривди рачачій породі.

Не минуло їй години, а Гава мав уже цілу копу здоровених раків в торбі. Ще година, і мішок був уже такий повний і тяжкий, що мотузок почав йому в'їдатися в тіло. Гава почув голод і втому. Вода зіссала його, продрог, а ще їй трава «різючка», що росла здовж берегів, не в одному місці порізала йому до крови голе тіло.

— Е, досить на нині — сказав сам до себе, і вернувся до своєї одежи, тягнучи за собою по воді мішок з раками.

— Богу дякувати, — гуторив далі, одягаючися і цокочучи зубами, — на початок це зовсім не зле. Рахуючи копу лиш по

10 сотиків, то я за нинішню здобич дістану більше як 20 сот., а це може мені вистарчити на прожиток на цілий тиждень! Е, добре йде! — крикнув Гава, і почав підскакувати на одній нозі над потоком, не знати, чи з радості, чи щоби огрітися по довгій купели. А відтак виломав суковату палицю, почепив на її кінець мішок з раками, і, взявши палицю на плечі, пішов до Дрогобича, доїдаючи дорогою той кусник сухого хліба, що дала йому тітка на весь нинішній день.

До міста було зовсім не близько, що найменше півмилі, а для Гави, що намерзся в воді, примлів трохи з голоду і ще й двигав мішок на плечах, була це таки дуже далека дорога. Ледве пізнім вечером доплівся до нужденної хатини своєї опікунки. Зразу він боявся, щоб його раки в мішку без води не поздихали; і через усю дорогу прислухувався до їх тихого шелепотання в мішку. Але переконавшись, що шелепотання те не втихає, набрав надії. А все таки, коли прийшов до дому і висипав свою добич в цебрик з свіжою водою, переконався на свою велику гризоту, що майже півкопи було неживих. Мало хибло, щоб Гава не розплакався по такій страті. Перевертаючися з боку на бік на своїй твердій постелі, він помимо тяжкої втоми довго цієї ночі не міг заснути, а все думав, якби то йому на будуче так зробити, щоб ані один рак не здох по дорозі. Але самому годі було щось путнього придумати, то й заснув Гава з тою постановою, щоб таки завтра розпитати

про цю справу у тої старої мельнички, котрій він мав достарчувати раків.

III

В великій пригоді стали Гаві ті раки, та не надовго. Селяни, котрих сіножати прилягали до того потоку, стрічаючи його мало не що дня в воді, зразу не звертали на нього ніякої уваги, але додивившись, що це жидок і що ловить раки, і знаючи, що жида раків не їдять, доміркувалися, ще певне він ловить їх на продаж, і за-казали йому ловити в їх потоці. Гава зразу думав, що це жарт, — та бо люди почали сварити. Він ще попробував кілька разів ходити крадьком, але коли раз селяни спіймали його, набили, раки відібрали, ще й з одежи хотіли обдерти, то Гава переконався, що зробіткові його прийшов кінець.

Та не досить того, — на ринку появилися тепер небезпечні супірці, що швидко попсували увесь торг. Селяни, бачучи, що за тих брудних і погорджуваних раків можуть бути не кепські гроші, кинулись самі ловити їх і посиляли день-денно цілі орави своїх дітей на потік. Що день вивозили на торг цілі мішки раків, так що швидко раки стали зовсім ніпочому. Але так само швидко і потік зовсім опустів і в ньому лишився тільки дрібязок, зовсім для торгу непридалий.

Гірко плакав Гава, не так від побоїв, як за для того першого в своїм життю розчарування. Проклинав селян, прой-

мався ненавистю до них, але заразом почував, що проти сили нічого не порадить. Другого такого потоку близько не було, та й до чого-б він йому надався? Оставалось тільки одно — шукати якого небудь іншого зарібку.

— Чого це ти так волочишся без усякого діла, Гаво? — запитав раз його старий Фавель.

— А що-ж маю робити? — відказав Гава.

— Не маєш що робити? — здивувався Фавель. — То зле, коли не маєш що робити. Жид усе повинен мати що робити.

Гава розповів йому про своє горе з раками.

— Дурень ти, Гаво, — сказав на те Фавель. — Не жидівська то річ трефні раки ловити.

— Але гроші за них не трефні, — відповів Гава. — Я прожив за них більше як два місяці, і ще встиг наскладати цілі два ринські.

— Цілі два ринські! — скрикнув Фавель. — Е, то ти багач! Слухай, Гаво, — сказав він, помовчавши хвилю, — ходи зі мною по селах на заробітки!

— Які-ж у вас заробітки?

— Не знаєш, які у мене заробітки? «Щітини, кожушини, волосини», от що я купую: і ти будеш зі мною до спілки. Прийдемо в село, ти візьмеш одну половину, я другу; ти будеш купувати для себе, я для себе.

— Ну, а як накупимо, що тоді?

— Я тебе навчу, що тоді робити, кому і як продавати.

— Е, а може це кепський гешефт?

— Не бійся, дурню! Старий Фавель на зле тобі не нарадить і обдурювати тебе не буде. Виджу, що ти хоч малий, але хлопець справний, то й гадаю собі, що ліпше-ж тобі заробити що-небудь, як тут по місті без діла шлятися. Ходи!

— А скажіть наперед, скільки ви можете отак на тиждень заробити?

— Як часом, Гаво. Можна заробити ринського, а можна й десять, не рахуючи страви.

Гавині очі заблищали диким вогнем, коли почув, що можна за тиждень заробити й десять ринських. Та-ж то страшенні гроші! Нерішучість його відразу пропала.

— Добре, — сказав, — піду з вами. Коли вирушимо?

— Завтра.

— Добре, піду завтра. Тільки знаєте що, реб Фавель? В неділю ми мусимо бути знов тут.

— Я звичайно вертаю в п'ятницю, а иноді буваю в місті й по два рази до тижня.

— І через понеділок ми мусимо оставатися в місті.

— А то чому?

— Тому, що я придумав тут ще один гешефт.

— Он я-а-а-к! — протяжно сказав Фавель і обкинув Гаву пильним поглядом, чудуючись його непосидючій запопадливості.

Весь тиждень ходив Гава з Фавлем по селах, викрикуючи попід вікнами хат: «щітини, кожушини, волосини!» Грубим костуром боронився від сільських собак, торгувався з людьми як старий, привичний до того торговець, і зависливим оком поглядав на селянських дітей, що свобідно гуляли по вільнім просторі. Пора була робуча, торги йшли мляво, і оба вони з дуже невеличкою здобичею вернули до Дрогобича в п'ятницю вечером. Свинську шерсть заніс Гава до щіткаря і продав добре, а решту товару купив у нього сам Фавель. Весь тижневий заробіток, по відрахованню харчів, не дав навіть і ринського. Гава скривився.

— Не бійся, дурню! — сказав Фавель. — Чого-ж ти хочеш? Тепер літо, в полі робота, а наш торг тільки зимою красний. Зимою хлоп свині ріже, тоді й шерсти у нього досить, а иноді й шкурку з куниці, борсука або заяця так за нізащо купити вдасться, от тоді й гешефт!

Але Гава вже не слухав. Це все було для нього «колись то буде», а він дбав про те, що тепер є. На другий день, хоч то був сабаш, він пішов до патичкарні (фабрики сірників) і купив гуртом за цілого ринського сірників, а осібно сірникових коробочок. Не питаючи що свято і що опікунка підняла сварку, він зараз взявся укладувати сірники в коробки, і укладав їх по своїому, міркуючи й рахуючи, так що над вечір мав їх уже 150 замість куплених 100, рахуючи кожну по сотику.

Настав понеділок, торговий день в Дрогобичі. Гава набрав сірників, кинувся на ринок та по торговицях, де стояли хлопські вози і почав з усеї сили викрикувати:
— Сірики свіже, сірики!

Для ярмарку це була новинка, то швидко їй обступили його баби і хлопці. Хоч недалечко, на підсінню було багато прилавків з сірниками, шилами, батогами, ременями і всякою подріб'ю потрібною в господарстві, то все таки Гавин товар розхапували люди як малину. Одному не хотілося відходити від воза, щоб хто чого не стягнув; другий купував тому, що на підсінню велика глота¹⁾, а тут і вибрати і розглянути можна вигідно; третій купував попросту тому, що їй другі купують. До вечера Гава розпродав усі свої сірики і заробив від ринського цілих 50 сотиків.

— Ну, хвала богу, — сказав він, — на початок це навіть дуже добре!

Від того часу торговля його розділилася на двоє. Весь тиждень ходив він з Фавлем по селах, скуповуючи щітину та шкірки, а в понеділок бігав по торговицях з сірниками. З часом ота його понеділкова торговля сама собою розширювалася.

— А не маєш ти батогів, жидику? — запитав раз у Гави селянин, котрому той тикав свої сірики.

— Батогів? — видивився Гава. — А на що вам батогів? — йому здавалось, що чоловік кпить собі з нього.

¹⁾ Глота—юрба, тіснота.

— Як то на що? На продаж. Купив би, а не хочеться йти на підсіння.

— А відки я маю мати батоги?

— Як то відки? Жид усе повинен мати.

Ті слова Гава твердо собі затямив.

— Знаєте що, нанашку¹⁾, — сказав він, подумавши хвилину, — зачекайте трошечки, зараз вам будуть батоги.

І духом він побіг на підсіння і купив з пів-тузина батогів, до вибору, шнуркових і ремінних. Продав їх того дня без зиску, бо не міг брати дорожче, як брали на підсінню, а там знов не хотіли йому продати дешевше, як другим. Але в голові догадливого хлопчини вже наклювалася думка: докопатися до джерела, з котрого продавці на підсінню діставали ті батоги, а з ними й свої зиски, і там добратися до такого самого гешефту, який так гарно удавався йому з сірниками.

V

Минула зима, минув і цілий рік серед такої роботи. Гава не жалував ані рук, ані ніг, ані горла, але-ж бо й заробляв так, що й не один старший жид міг йому позавидіти. А тимчасом заробіток цей уже не вдоволяв його. Найбільше лютила Гаву конкуренція, що немов тінь ішла за його слідом. Тепер вже що понеділка множество маленьких жиденят розбігалось по місті з сірниками, батогами, ма-

¹⁾ Нанашко—дядько.

зею для возів і з усяким дріб'язком; заробок ставав менший, а натомісьць ошуканство, майже в живі очі, змагалось і відстрашувало покупців. Прийшлось Гаві шукати нових заробітків.

Від давнього часу звертав на себе його увагу старий чоловічок у старосвітському міщанському уборі, який носять ще декуди по малих, глухих містечках. Що понеділка являвся він на базарі з чіпцями, білими і зеленими, дуже гарної домашньої роботи. Поначіпляє ото тих чіпців на палицю з дзвінком прикріпленим до її горішнього кінця посеред різнобарвних скиндичок, і йде собі тротуаром довкола ринку, держачи палицю високо по-над сутолокою людських голів, час від часу потрясає нею, але не каже нікому й слова. Купували у нього, але мало. Старий очевидно був непривітливий, до розмови неохочий і торгуватися не любив. Перше його слово, то була все й послідня ціна його товару.

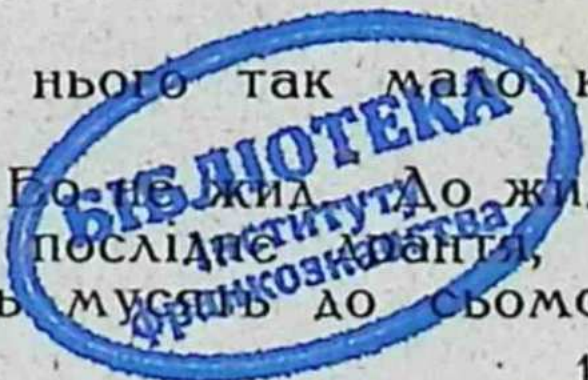
— А що, мамуню, — спитав раз Гава у якоїсь жінки, що йно-що купила чепець у того чоловіка зовсім без торгу, — добрі чіпці той чоловік продає?

— Хто, Староміський? О, нема над його чіпці. Один на десять літ вистане. Я це для невістки купила. Не перший раз у нього беру, і ціна у нього все однакова.

— А чому-ж у нього так мало купують?

— Або я знаю! Бо не жид. До жидів усі йдуть і деруть послідне, та ще й наторгуватись мусить до свого

Наб. фразеологический словарь. Т. 1. Ч. 16. Франко. Т. 1. № 849 392181

поту, заки за таку саму ціну дістануть.
Гава швидко надумався і приступив до міщанина.

— Щастибіг вам, пане Староміський!
— сказав він, кланяючись.

Старий здивованими очима зпід навислих бров глянув на мізерного, обідраного жидка, що вітався з ним, немов із старим знайомим.

— Тьфу на твого батька клапчас-того, — сказав він, відпльовуючись, — а ти відкіля мене знаєш?

— Ну, пане Староміський, хто би вас не знав! Вас, богу дякувати, усі знають. А по чому чіпчики продаєте?

— По двадцять нових¹⁾, або що?

— Та я би хотів у вас купити.

— Агу, а тобі на що? Чи для матери твоєї лисої?

— Для матери або їй не для матери, а вам що до того? Скільки їх тут маєте?

— Ще вісім, або що?

— Ну, які-ж бо ви! Вісім по двадцять нових, то шіснацять шісток. А що спустите, як усі візьму? — товк своє Гава, осміхаючись.

— Та відчепися ти від мене! — скрикнув Староміський. — Я не твій дурень, що би ти собі з мене кпи робив!

— Ну, ну, хочете дванадцять шісток? Ні? От вам тринадцять за всі нараз, готовими грішми! Чого вам треба? Маєте волочитися з ними ще три понеділки, то чи не ліпше вам відразу готові гроші взяти?

¹⁾ Новий — копійка.

Старий задумався, ще не довіряючи Гаві. Такої гуртової продажи йому ще не лучалось робити.

Промисел той держався в його родині з давен-давна, по старосвітському обичаю. Діа його і батько, люди досить маючі, занималися тим промислом лише десь-колись, у вільних хвилях, плели чіпці «на уряд», ц. є. коли хто замовив, і ніколи не носили їх на продаж по базарах. У нього вийшло вже інше діло. Розділивши предківську землю між двох найстарших синів, що жили кожний осібно, господарями, хоч і не заможними, старий Староміський з жінкою лишилися на своїм старім гнізді, та ще й не самі: у них були ще три доньки, здорові, гарні і статні, тільки що всі три були каліки на ноги. Ноги їх з-уроду були якісь зачахлі і безсильні, так що всі вони ледве-не-ледве могли рухатись з місця на місце. Ті бідні істоти, скривджені природою, немов навмисно призначені були для сидючої роботи, для нипання над нитками та голками, що й справді заповнювали усе їх життя. Шевкині вийшли з них славні; своєю роботою вони не тільки заробляли на свій прожиток, але ще й старих своїх запомагали. Коли не ставало шитва, вони плели чіпці, а мати або порпалась в невеличкім огородці перед хатою, або доглядала корови та другого хатнього господарства. А коли чіпців назбиралося кілька пар готових, батько мандрував з ними до поблизьких міст в торгові дні, ходив з одного ярмарку на другий, і добував з того торгу, відра-

хувавши власні видатки, рідко коли більше як 20—30 сотиків з торгового дня. Мало коли йому вдавалося розпродати весь товар, що виніс на торг. А тут ні з цього ні з того якийсь дрантивий жидок купує всьо нараз.

— Давай чотирнадцять! — сказав Староміський.

— Ну, дай боже добрий початок! — сказав Гава і відрахував гроші. — Але давайте все, з ліскою¹⁾!

— А ліски тобі на що?

— На щастя!

— Їффу на твою голову! Бери й ліску, тільки за дзвінок 10 сотиків зверни!

— Знаєте що, нанашку, — сказав Гава, — заждіть ви тут у шинку, я вам ліску зараз принесу. Я тільки так, в позику її візьму.

— Ну, добре, — пробовкнув Староміський і поплівся до шинку, щоб випити склянку пива по таким добрім торзі. Але сидячи за столом, при пиві, знов почув якесь невдоволення.

— Одурих мене проклятий жид! — воркотав він. — І чіпці за пєсі гроші купив ще й палиця враз із дзвінком пропаде.

Але воркотав він це без переконання, так тільки, щоби воркотати, бо по правді рад був цій продажі, а палиці ніщо було жалувати — палиця була проста, ліскова, і дзвінок аби який, маленький.

А тимчасом Гава, діставши в свої руки чіпці з палицею, духом опинився на-

¹⁾ Ліска — паличка, дрючина.

серед ринку, межі возами, далі кинувся по торговицях, по підсіннях, і всюди такого вереску наробив, вихваляючи свій товар, що нарід почав збігатися довкола нього, немов він якого ведмедя водив з собою. Не минуло їй півгодини, а вже Гава розпродав чіпці не по 20, а по 25 сотиків.

— Доброго вам здоровля, пане Староміський! — з таким окриком влетів він до шинку, увесь почервонілий і задиханий. — Ось вам ваша ліска.

— А чіпці де? — спитав Староміський.

— Як то де? Заніс додому. Знаєте що, може вип'єте ще склянку пива?

— Та випити-б то чоловік випив, але грошей дасть біг. Треба ще ниток на нові чіпці купити.

— Ну, випийте за мої гроші. А я вам за той час буду щось казати.

— Тьфу на твого батька запливомізького! Чи помана якась учепилася мене з тим жидюгою? — воркотав Староміський, але цим разом усміхався зовсім добродушно, поки Гава замовляв пиво. — Ну, що-ж там маєш казати? Кажи!

— Хотів я вас запитати, чи багато ви таких чіпців на тиждень можете зробити?

— Як до потреби. Звичайно робимо десять. Але як би тільки нитки, то ми могли би зробити й сорок і п'ятдесят. Можна-би всі три дочки до роботи засадити, ще й стару до помочи. Тільки біда, що мало продаємо, то й на якого чорта їх і робити так багато?

— Знаєте що, зробіть ви для мене на другий понеділок п'ятдесят. Я від вас усі куплю. По 15 сотиків за кожний.

— Еге-ге, дешево би ти хотів.

— Ну, але-ж я беру всі нараз, то також щось значить. Не потребуєте по ярмарках волочитися. Нічого вас то не обходить, чи буде добрий торг, чи ні, ви маєте своє. А я ще чи продам, чи не продам, то тільки бог знає.

— Ну, вже-би то ти та не продав! Ні, серденько, дай по вісімнадцять за чіпець, то й згода.

— Але-ж змилуйтеся, пане Староміський! — лебедів Гава. — Сами бачите, я бідний жидок, сам не раз не маю що їсти, а вам заробок даю. Ну, нехай буде по шіснадцять! Коли хочете, то й завдаток вам дам, щобиście мали за що ниток накупити. А знаєте що, робіть по половині, половину чепців білих, а половину зелених, бо в деяких селах носять білі, а зелених не купують.

— Коли-ж бо зелена нитка міцніша! — простодушно відказав Староміський.

— От старий дурень! — подумав собі Гава. — Як-би я знав, що ті міцніші, а другі слабші, то міцних би й зовсім не робив ані не продавав. Адже-ж це для мене страта. Хіба-ж ота баба не говорила, що один чіпець десять літ носить? А це значить, що через цих десять літ другого не купить. Тьфу на таку дурну голову!

І додав голосно:

— Ви вже про це не дбайте, котрі міцніш, а котрі слабші, а робіть так, як

я вас прошу. Я знаю, що ваша робота добра, побачу, як піде розпродаж. А як піде добре, то ми з вами зробимо таку згоду, що ви будете собі помаленьку плести і гроші загібати, а я буду розпродавати. Ви позбудетеся клопоту, а може що й для мене капне.

— Чи ще би такому шпекулянтові не капнуло! — мовив Староміський, і поплескав Гава по плечу. — Тебе певно мати в самі кучки породила, та ще й в слотаві, і під самим окапом поклала, то вже там на тебе добре накапало, не бійся!

Ударили по руках і Гава тутже дав Староміському в задатку ті самі 2 ринські, що йнощо виручив з продажі його чіпців.

А на другий понеділок, одержавши пів сотки чіпців, він не продавав їх уже на базарі, але вирушив з ними по селах, то продаючи, то міняючи їх, то даючи в додатку за інший товар, і рідко з котрої хати виходив без доброго зиску.

VI

— Ну, діти! — кричав Староміський, входячи до своєї вбогої хати, — тіштесь, дав нам бог щастя!

— Богу дякувати! — відповіла Староміська, стара поморщена жінка. — Богу дякувати! А яке щастя?

Староміський, не кажучи їй слова, видобув із своєї шкіряної торби кілька великих клубків півшовкових ниток, а далі кілька ліктів різнобарвних скиндячок і блискучих скляних коралів для «дітей».

— На, маєте! — крикнув гордо, розкладаючи всі ті скарби на столі.

Мати і «діти» тільки очі витріщили.

— А то що? А то відки? — в один голос запитали всі три дівчата.

— Ага, відки? Від жида.

— Ну, знаємо, що не від вовка. Але за які гроші?

— За жидівські.

— Та бо говори на розум! — перервала стара. — Де чіпці?

— Продані всі до одного! І не досить на тім. На другий понеділок має бути готових ще п'ятдесят штук, і мусить бути готових, аби тут не-знати-що! Я вже завдаток узяв, цілі 2 ринські.

— П'ятдесят штук! — скрикнули всі чотири жінці. — А то для кого стільки чіпців потрібно?

— Певно десь ціле село дівчат нараз замуж іде, — жартувала старша дочка.

Староміський розповів свою пригоду з жидком в Дрогобичі.

— Ей, старий, — журливо сказала Староміська, — вважай лишень, щоб тебе той жидок в дурні не пошив!

— Як мене має пошити? — скрикнув Староміський. — Я його можу пошити, бом взяв від нього два ринські завдатку. А він що мені може зробити?

— Може взяти чіпці і не заплатити.

— Гого, на таку полову мене не зловить! Положи гроші, то й бери товар, така в мене установа.

— Але-ж ти не знаєш, хто він і що він, то як же-ж можеш заходити з ним у діло?

— А мені що до того, хто він і що він? Нехай тільки роботу дає і гроші платить! А там нехай собі буде і чорт лисий, щоб тільки ми своє діло чесно зробили.

— Бійся бога, чоловіче, що це ти виговорюєш! — скрикнула стара, християчись побожно, і вже більше не розпитувала про того жида.

Вся сім'я Староміських зараз позасідала до варстатиків. Весь тиждень робота йшла як на машині. Всі сиділи, не розгинаючи спину, не досипляючи ночей, ледве встигаючи припочити кілька хвилин під час обіду, полуденку і вечері.

Тільки їй було розривки для бідних дівчат при тій одностайній і вкучній роботі, що співанки. Співали вони не вгаваючи, в піснях виливали свою наболілу душу. Тут чутно було жаль об'їм, що їм не можна ужити молодого віку, не можна гуляти в тім блискучім і кликотячім водороті, що шумно проносився поперед вікна їх бідної хатини і від котрого вони, здавалось, навіки були виключені, немов галузка, занесена бурею далеко в море, а відтак викинена хвилею на сухий, каменистий беріг.

А старий батько під голос їх пісень, немов дитина, снував рожеві плани.

— Не бійтеся, діти! — говорив він. — Якось то бог дасть, буде колись і на нашій вулиці празник. Пождіть лишень! Цього тижня заробимо вісім ринських, другого тижня вісім, що тижня вісім, Сусе Христе! Скільки-ж то за рік буде!

П'ятдесят тижнів по вісім ринських, то-ж то цілі чотири сотки. А нам-же при тім, що маємо, на весь рік на життя і всі потреби й одної сотки аж занадто буде. То три сотки будемо могли готовими до скрині зложити, розумієте, що то значить?

— Е, чи дасть то ще бог нашому теляті вовка спіймати! — в задумі сказала Староміська. — Ліпше би то, старий, рахувати те, що в руках маєш, а не те, що ще в жидівській кишені сидить.

— Мовчи, стара! Не з тобою говорять! — крикнув він з жартовливою погрозою. — Я тут хотів нашій Маринці щось сказати про одного такого пройдисвіта, що то називається Андрусь Тихий.

— О, так же щось — скрикнула найстарша донька і зачервонілася, немов уся полум'ям спалахнула. — Що він вам за пройдисвіт такий удався?

— О, видиш, як за ним обстає! — жартував Староміський. — А чим же не пройдисвіт, коли покинув рідну оселю і десь аж за десятку межу забіг, до Добромиля долі шукати? А як забіг, то вже й ніколи не навідається.

— Та до кого йому тут навідуватися? — живо відказала Маринця, низько-низько склонивши почервоніле личко над столиком і працюючи з подвійним, якимсь нервовим, поспіхом.

— Ні до кого навідуватися! — не то жалібно, не то жартовливо скрикнув батько. — Не вже таки ні до кого? Ніхто його не дожидає? Ніхто про нього не згадує, Маринцю, га?

Замість, відповіді а той жарт гарячін сльози грубими краплями закапали на зелену, шовкову тканину.

— Бійся бога, Маринцю! — з переляком скрикнув батько, — ти плачеш? Цить, дитино моя! Я-ж не хотів тебе нічим докорити. Противно, я хотів тобі сказати добру новину.

Дівчина підвела на нього свої глибокі, ще блискучі від сліз очі.

— Яку там новину?

— А таку новину, що твоїй Андрусь добру службу найшов. Оноги я здибав його в Добромилі. Каже: служу у попів, у Василіян. І добре платять, ще й збоку дещо заробити можна. За півроку, каже, ждїть мене в своїй хаті. Розумієш, що це значить?

Маринця розуміла дуже добре, але не відповіла ані слова, тільки лице її знов залилось густим рум'янцем, а в очах заіграли веселі іскорки.

Той Андрусь, про котрого ішла бесіда, то був бідний сирота, наймит. Служачи у господаря, близького сусіди Староміських, частенько заглядав він до тої старої, похиленої, а все таки опрятної і якомсь особливо для нього привітливої хати. Швидко батько й мати покмітили, що ясні очі і тихі, щирі розмови їх найстаршої дочки Маринці зробили для Андруся їх хату ще привітливішою і теплішою. Маринця про свої зачахлі ноги була гарна дівчина. Її каліцтво і сидяче життя придали її характерові якусь надзвичайну рівність, м'яккість і вдумчивість; життя не встигло ще витворити в ній тої злоби, що бу-

ває найсумнішою прикметою всіх людей покривджених природою. Андрусь часто бував у Староміських, помагав іноді старій дещо зробити при господарстві, а коли вислужився у свого господаря, то між ним і Маринцею ціле діло їх будучого життя нищечком було обдумане і обговорене. В Андруся був невеличкий клаптик власної батьківської землі, «вітцівщина», на котрій від біди можна було хоч як-не-як господарювати та хліб їсти. Але Андрусь на те не спускався. Йому не хотілось бути кепським господарем на дрібнім шматочку землі.

— Що я буду на такім клаптику робити? — говорив він до Маринці. — Ні я господар, ні я жебрак. Ліпше я ось що зроблю. Мені ще два роки чекати, поки буду вільний від військового побору і зможу женитися. Так от я ще ті два роки послужу добрим людям, а землю за той час в оренду віддам, як і досі. А як не візьмуть мене до війська, тоді землю ту продам, доложу де-що з того, що заслужу, куплю добрий віз, пару коней і візьмуся до зарібку, до фірманки. Тепер, чути, мають попри наші міста колію залізну вести, то заробок при ній дуже добрий буває. При будові пісок, каміння, дерево і всяку всячину довозити, а й потім до машини то збіжжя, то дерево, то що раз-на-раз довозити треба. Я це діло знаю, в Перемишлі три роки при тій роботі був і добре до всього придивився.

Виходячи із Старого Міста, Андрусь розмовився й з родичами Маринці, зая-

вив їм, що хоче з нею женитися і вияс-
нив свої замисли на будуще. Старі радо
його прийняли, бо знали Андруса яко доб-
рого робітника і добру, сумирну дитину.

Маринця дожидала його з тугою,
котрої силу й постійність зрозуміти
може тільки хорий або арештант. Но-
вий заробіток, котрого так несподіва-
но достарчив їм Гава, зміцнив її надії
тою думкою, що й вона своєю працею
здужає причинитися до осущення¹⁾ своїх
улюблених замислів і до забезпечен-
ня добробуту цілій родині. Бідна дів-
чина встаючи й лягаючи молила бога за
свійого незнакомого а так великодуш-
ного добродія, яким являвся їй Гава.
Молилась за нього і ціла родина Старо-
міських. Молодий, здоровий і спосібний
до тяжкої праці мужчина був конечно
потрібний в тій хаті, де жили сами каліки
та немічні. Він усім додав-би нового
життя, нової надії. Молодші сестри від са-
мого початку зближення Андруса з Марин-
цею радувалися будучим щастям своєї
сестри, вважаючи його немов завдатком
свого власного щастя. Чіпці виростили
під їх пальцями і зходили з варста-
тиків швидко один за одним. Головам,
котрим судилося колись носити їх, мабуть
і ві сні ніколи не являться ті тихі, пишно-
барвні надії, мрії, бажання і молитви, що
снувалися в оцих молодих, сумовитих
дівочих головах при їх плетенню, переплі-
талися при кожнім вузлику, розвивалися

¹⁾ Здійснення.

за кожним, по майстерськи звязаним «очком». Навіть стара Староміська під впливом загального розохочення немов помолодшала і випростувала потрохи свою згорблену поставу.

VII

Минув тиждень, — усе йшло як найліпше. Чіпці були готові. Староміський доручив їх Гаві, дістав гроші, дістав замовлення на нових п'ятдесят чіпців і завдаток на матеріял, і в дуже радісній настрою вернувся назад додому. Робота закипіла наново.

На слідууючу неділю до нього навідались несподівані гості. Сам їх добродій Гава загостив до їх хати. Побачивши нужденного, обдертого і запорошеного жидка, Староміська хотіла дати йому кусень хліба, думаючи, що це жебрак, але в тій самій хвилі чоловік її пізнав Гаву, скочив з постелі, на котрій спочивав трохи по обіді, і обняв Гаву як сина.

— То ти, Гава? А ти що тут робиш?

— А що маю робити? Прихожу вас навідати. Маю тут гешефти, то й думаю собі: давай, зайду за одним заходом до Староміського.

— Маєш тут гешефти? Тут в Старім Місті? А які-ж ти тут з Дрогобича можеш мати гешефти?

Гава усміхнувся.

— От так собі! — відповів, схиливши голову, — наші жидівські гешефти. Ну, а чіпці готові?

— А як-же! Готові й спаковані. Власне мав я по полудні з ними до Дрогобича рушати.

— Ну, та не потребуєте рушати, я собі сам заберу.

— А як-же йде розпродаж?

— От яко тако, — недбало відповів Гава. — Клопоту багато, а пожитку мало.

— Хто-би там тобі вірив! А в тім що-ж, ти молодий, то й поклопотатися тоб не завадить.

Гава недовго розмовляв із Староміським, але весь час уважно приглядався його хаті і всій домашній та родинній обстанові, взяв чіпці, заплатив гроші, замовив нових п'ятдесят на слідуєчій понеділок і просив Староміського, щоби заніс йому їх до Самбора, де він буде на них чекати. Староміська дивилася на це все і з диву не могла отямитися. А коли Гава сказав, що мусить іти, то вона заввила йому вдячність цілої родини тим способом, що дала йому на дорогу шість варених яєць, котрі Гава прийняв з не-тайною радістю.

Не от так собі ходив Гава в неблизьку дорогу з Дрогобича до Старого Міста. Проходячи з села до села, він торгував чіпцями, скиндячками, коралями, купував шерсть, шкірки з куниць, зайців і видр, придивлявся і розпитував, де й якими промислами селяни займаються, і все те укладав в своїй пам'яті, мов у скрині, з котрої в разі потреби можна й треба буде видобувати добрі гроші.

Особливо цим разом хотів він придивитися до домашнього життя Старомісь-

кого, розвідати про його обставини родинні і маєткові, і відповідно до них уладитися так, щоб ніяким світом не випустити з рук цієї золотої нитки. Старий Фавель підчас довгих вандрівок по селах при кожній нагоді давав йому мудрі ради, як поступати з «гоями». Та й сам Гава — не взяв його кат — догадливий удався. Вже тепер, хоч який молодий, він чув у собі доволі сили, щоб заткнути за пояс свого наставника, і не раз із жалем дивився на старого Фавля, що хоч який розумний та бувалий, а все таки в шістдесятім році життя був так само бідний, як Гава в шістнадцятім.

Від Староміських жидів Гава без труду розвідав усю історію і всю обстанову старого «чипчаря». Дізнався, що він гадає віддавати за муж доньку, розпитав усе, що йому було треба, і про того будучого зятя і вертаючи пішки до Дрогобича, старався всі ті відомості переробити в своїй голові і виробити собі ясний план для дальшого поступування. Поперед усього важне було те, що чіпці йшли в продажі дуже добре. Гава вже не продавав їх поблизько Дрогобича; він познакомився з крамарями в Стрию, Сколім, Борині, Турці, Рудках, Комарні і продавав їм за готові гроші цілі партії по п'ять та по десять штук, беручи не по 20, а по 40 сотиків за штуку, котру крамарі продавали по 50 і по більше. Про «старі» дешеві чіпці Староміського лишилася лиш споминка, а про те «нові», жидівські чіпці йшли як у воду, так що Гава деколи не міг настарчити на замов-

лення. Весь гешефт з чіпцями давав йому що тижня 10 золотих ринських чистого зиску при дуже малих клопотах і видатках. Очевидна річ, що діло це було таке, що за ніщо в світі не слід було випускати його з рук.

З другого боку Гава міркував, що коли допустити родину Староміських, щоб стала на своїх ногах, то дуже легко може вийти таке, що родина та висковзнеться з його рук, або який небудь другий жид переб'є йому заробіток. Особливо лякався він будучого зятя, про котрого чув, що є хлопець тямущий, трудящий і запопадливий.

— Добре-би було, як-би він пропав собі куди небудь до чорта в зуби, — міркував Гава, — або ось як-би його взяли до війська! — Але в тій хвилі він згадав, що той будучий зять перейшов уже всі три класи асентерункові, і пропадати йому більше нікуди й ні за чим. Треба було перепроситися з тим, що було, і Гава доконав цього в своїй голові дуже швиденько.

— І чим-же властиво він може стати мені на перешкоді? — скрикнув він майже весело. — Бідолах, жебрак, і до таких самих жебраків пристане, то й що з того вийде? Буде заробляти фірманкою, знаємо ми, скільки він там заробить! І що то за заробок: нині є, а завтра поминай як звали! А коли зарібку не стане, то можна буде й його вкупі з другими в свої руки взяти. А це, значить, ще й ліпше для мене. Роботу і для нього яку небудь винайдемо. Добре, нехай і так буде! Нехай жениться, нехай іде на пристайство до тої

каліки! Всі вони будуть робити на мене! І при тім похилив він голову, немов затагав чимраз нові вузлики тої сіти, котрою хотів обмотати всю тоту нещасливу родину.

— Тільки поперед усього, Гава,— говорив він сам до себе жартовливо-навчаючим тоном,— не дуже квапся! Маєш час. Тільки не раптом! Не думай усе на раз загарбати, а помаленьку! Тепер заробок добрий і для мене і для них, нехай заробляють, нехай тішаться, це нічого не завадить. Хто знає, чи довго це потриває. А в тім чи потриває, чи не потриває, скоро побачиш, що їм гребінь починає відростати, зараз треба так зробити, щоби трохи похуділи. То їм дасть пізнати, що на світі раз ведеться, другий раз ні. Потім знов їх трохи підіймемо, вдячні будуть. А потім знов до землі. А там побачимо, що дасться далше зробити. Ну, ну, якось то буде. Хіба-би не цвіла, щоби не родила, он як!

— А поки що,— міркував далі Гава,— треба мати бачне око, вишукувати нові гешефти! А що тут гешефтів, і яких мудрих гешефтів! Бігме боже, не розумію, як це так таки ніхто й не думає позабирати все те в свої руки! Наш брат жид позасідав в корчмах та по шинках, хлопів розпоює та в бабів яйця й масло за дурничку купує, і гадає, що вже бог зна яку штуку вдіяв. А що-ж це за гешефт яйця й масло! Тьфу! Тут гешефти зовсім не такі, сами напрошуються, треба тільки вміти до них узятися. От на горах Бойки

волів випасають, та й яких волів! Ай-ай-ай! Жида купують ті воли на ярмарках і гонять до Відня. От дурні! Що з того за зиск можна мати? Зиск не бог зна який, бо Бойка на ярмарку не ошукаєш, ціну він цабанить як за рідного батька, і торгується як оглашений. А нехай так по дорозі пара волів здохне, яка величезна страта! Ні, гешефт є на волах, але не з того кінця. От як-би того самого Бойка так підійти, щоб йому здавалося, що воли його, а вони на ділі були-б мої. Він-би їх годував, пантрував і на ярмарок проводив, а я-б їх продавав, Бойкові на горілку, а решту грошей собі в кешеню, фу! А там пара волів по чотириста, по п'ятьсот ринських! От гешефт, не жаль сказати, що гешефт!

Гава аж очі прижмурих і губи зложив, немов ложку від меду облизував, — таким принадним і блискучим видався йому той новий гешефт, що виринав в його уяві поки-що ще в неозначених обрисах, але проте в рожевому світлі.

VIII

Минуло півроку. Староміські жили, мов у бога за дверми. Заробок не переривався, але противно, навіть подвоївся після того, як Маринця, оце місяць тому назад, вийшла за муж за Андруса. Андрусь купив віз і пару добрих коней, і возив дубові бруси для залізної дороги, що будувалася якраз тоді між Хировом і Добромилем, і при тім заробляв дуже гарні

гроші. Правда, за послідні два місяці Гава замовляв уже менше чіпців, але замість того для якихось мазурських сел показали потрібні тонкі сітки, плетені так само як чіпці і вживані там замість шлюбних вельонів¹⁾; сітки ті давали ще ліпший заробок, ніж чіпці.

Був гарний осінній день, коли Гава знов навістив хату Староміського. Навіть та стара хата під рукою молодого і господарного Андруся немов помолодшала і стала похожа на порядну, господарську оселю. Але Гава не глядів на ті обстанови. В очах його миготіли якісь вогники, як ув очах того кота, що готується скочити на намічену вже добичу.

— Добрий день вам, пане Староміський! — сказав Гава, входячи в хату.

— А, як ся маєш, Гаво?

— Зле ся маю, — відповів жидок, сідаючи на лаві. — Кепські торги.

— Е, що там, дасть бог, то й ліпші будуть.

— Може колись і будуть ліпші, але тепер кепсько з нами. Знаєте, вже три тижні чекаю. Від трьох тижнів ані одного чіпця не продав.

— Не може бути! — скрикнув Староміський напів жартовливо, не дуже то вірячи Гавиним словам.

— Ба, не може бути, коли так є! Всі мають досить чіпців на тепер, ну, і що їм зробимо.

¹⁾ Шлюбний вельон — прикраса на голову для дівчат підчас шлюбу.

— Треба шукати де далі, де нас ще не знають.

— Шукав я, шукав, нічого не помагає. А я думаю, що на якийсь час треба перестати робити.

— Перестати робити!—скрикнув собі-ж тепер переляканий Староміський. — Тепер перестати робити, коли саме найліпша пора до роботи? Ціле літо, коли можна було в полі заробити, і собі треба було хоч десь щось рушити, то ми сиділи за кроснами, а тепер, коли сама пора така, щоби сидіти дома, то маємо перестати робити? Ні, Гаво, жартуєш!

— Ну, але що-ж я вам пораджу?— майже крізь сльози скрикнув Гава. — Маєте нівроку такого доброго зятя, що стільки грошей заробляє при колії, то якось виживете. А може за місяць, за другий і на чіпці знов покуп буде. Скоро тільки почнуть купувати, то будьте певні, що я зараз до вас зголошуся.

— Ну, але ті, що вже готові, що з ними буде?

— А багато їх маєте?

— Сорок штук.

— Га, що вже маю робити, мушу їх забрати. Нехай страчу, а слова додержу.

Гава взяв чіпці і заплатив гроші. Староміський стояв коло стола, позираючи на позасновувані кросна і на засумовані лица дочок, і чухався в потилицю.

— Ні, Гаво,—сказав він на послідок рішуче,—то не може бути, щоби ми тепер перестали робити.

— Ну, то робіть, — відповів Гава, здви-
гаючи плечима.

— Слухай, Гава! Я думаю, чи так не
буде добре. У нас є ту ще пару сотиків¹⁾
наскладаних, накупимо матеріялу і будемо
робити, а скоро купець кинеться, то ти
будеш мати товар готовий.

Гаві тільки того ї треба було.

— Що-ж, коли хочете, то нехай і так
буде. Та тільки я вам наперед повідаю,
що не знаю, скільки часу треба буде че-
кати на купця.

— Що робити! Кільки треба буде че-
кати, то ї почекаємо, а тимчасом будемо
робити. Адже-ж на заробіток тепер нікуди
не підемо, а дома дарма сидіти гріх. А так
роблячи, бодай надію будемо мати, що не
дарма робимо.

Гава пішов від Староміських в дуже
веселім настрою. Справа сама собою якось
стала на таку дорогу, що легко було до-
гадатися її необхідного кінця.

ІХ

Пройшло два місяці. Здавалось, що Гава
зовсім забув про своїх давніх знайомих,
не навідувався, ані одним словом не давав
їм про себе знати.

Аж ось раз у понеділок, у препогану
слоту і студінь, спіткав він Староміського
на дрогобицькім ринку. Старий, увесь об-
бризьканий болотом, обшарпаний і підне-
палий, згорбився і постарівся о яких де-
сять літ. В закостенілій від студени руці
держав він свою палицю з дзвінком, а на

¹⁾ Сотик — пів копійки.

ній звязку чіпців. Ніхто не звертав на нього уваги, ніхто не підходив і не питав навіть, яка ціна його товару.

— Як ся маєте, пане Староміський? — обіззався Гава, наближаючися до старого.

— А, як ся маєш, Гаво! — проговорив Староміський якимось надламаним голосом.

— Ну, що там у вас чувати?

— Біда, Гаво! Доведеться нам усім на пні вмирати.

— Як то вмирати? За що вмирати? По що на пні вмирати?

— З нужди, з голоду! Зима йде, а в нас заробітку нема, хоч забийся!

— А то чому? Адже при колії тепер заробітки найліпші, платять добре.

— Що з того, коли зятеві один кінь відійшов! А одним конем із дому вибиратися ніщо.

— Один кінь відійшов! О, то зле! Треба купити другого.

— Ба, купити, але за що купити? Що було грошей, то ми видали на нитки, наплели тих проклятих чіпців, лежать того цілі купи, а ніхто купувати не хоче.

— А ви трібували сами продавати? — спитав Гава, ледви скриваючи своє злорадіство.

— Що-ж мав чоловік робити? — відповів Староміський, немов-би звиняючись. — Носив я їх і до Самбора, і до Перемишля і до Дрогобича, ніде ніхто і не дивиться. І що тепер робитоньки, що початоньки, вже й сам не знаю.

— І я не знаю, — відповів Гава, — і мої чіпці лежать.

— Видно, що нас бог зовсім опустив! — простогнав Староміський, — ударившись об поли рукою.

— Ну, не кажіть так, пане Староміський, навчаючим голосом сказав Гава, — не годиться таке говорити. Знаєте що, ходімо разом до шинку, вип'ємо по шкляночці пива; оґріємося трохи, бо тут холодно з біса, і поговоримо, може найдеться для вас яка рада.

Староміський радо пішов слідом за Гавою.

Перед ним замиготів промінь надії.

— Знаєте що, пане Староміський, — промовив Гава, коли вони трохи обіґрілися і випили по шклянці пива, — а багато ви маєте тих чіпців готових?

— Цілих п'ять кіп. Чіпці як золото, а що мені з них?

— Ніхто не купує?

— Сам бачиш, що ніхто.

— Я вам це давно казав. Ну, але що то тепер говорити, тепер треба яку пораду давати. А багато вам треба на коня?

— Та коби хоч якого харлака. Тепер на пашу тісно в наших сторонах, за тридцять ринських можна коня купити.

— Тридцять ринських, то сума, пане Староміський. Ну, але знаєте що, я вам дам тридцять ринських за ваші чіпці.

— Як то за мої чіпці?

— Ну, так, за всі п'ять кіп.

— Бійся бога, Гава! — скрикнув Староміський. — Адже я за самий матеріал двадцять п'ять срібла з докладом заплатив, а наша робота...

— Знаю це, знаю, але що-ж я вам пораджу? Я і так тільки з доброго серця хочу вам допомогти. У мене ще тамті чіпці лежать, а ці я купую так, на видиму страту. П'ять кіп! Що я з такою купою пічну? А не хочете моєї помочи, то я вам з нею не набиваюся.

Староміський аж затримтів. Промінь надії, що блиснув, було, йому перед хвилиною, почав гаснути і тонути в памороці.

— Ні, Гава! — лебедів він, обнимаючи своєю старечою рукою худий і жилавий локоть Гави. — Я знаю, ти добрий хлопець, але бій-же ся господи бога! Тридцять ринських за п'ять кіп чіпців, адже-ж це виходить по десять сотиків за чіпець, як раз половина того, що вартий товар.

— Знаю це, знаю, — уперто відповів Гава, — та що-ж я можу на це порадити, коли того товару тепер навіть за півціни не продам.

— Ну, але перечекаєш трохи, то ще й з зиском продаси.

— Перечекаєш! — скрикнув Гава, мов ужалений. — Що то значить: перечекаєш? А по що мені чекати? Чекайте ви, коли вам так добре! Ви гадаєте, що я гроші роблю, що я господар на ґрунті, що я багач, то й можу чекати? Як, нині не маю грошей, то мушу здихати з голоду, і ніхто мені не допоможе. Для мене чекати смерть, ще гірше, як для вас.

— Ну, ну, Гава, не гнівайся, — успокоював його Староміський, — я це так тільки сказав, не із злого серця. Ну, нехай уже буде по твому, що маю робити?

Адже-ж не можу власними очима глядіти на гризоту дітей. Ох, Гава, як-би ти знав, яке там у нас пекло від того часу, як кінь відійшов!.. Серце крається. Діти плачуть, а зять ходить як одурілий, мало що головою о стіну не б'ється, ні розмови, ні роботи ніякої в хаті. Ще як-би ми кого поховали з поміж себе, то-би так тяжко не було.

І дві грубі сльози повисли на сивих рісницях Староміського. Гава відвернувся, щоб не бачити тих сліз.

— Ну, — сказав він, перемовчавши пару хвиль, поки старий трохи в спокоївся, — то як-же буде з чіпцями? Пристаєте на мою ціну?

— Що вже маю робити, — зойкнув старий, — нехай і так буде. Тільки знаєш, Гава, не забувай за нас надалі! Дай нам заробіток, щоб ми не сиділи дарма, бо боюся, що при гризоті всі подуріємо.

— Е, бог з вами, пане Староміський, що вам там до голови приходить! Най нас усіх пан біг боронить від того! А тепер слухайте, що я вам скажу. Я тут покличу писаря, зробимо контракт при свідках у нотаря, і я вам зараз дам гроші.

— А то по що ще писати і нотареві платити? Хіба на слово мені не віриш?

— Ну, що там, віриш, не віриш, усе то ліпше бути певним свого. А коштів увесь я сам понесу, то моя річ.

— Га, коли вже так хочеш, то нехай і так буде.

Гава живо найшов «покутного писаря», що сидів тут таки в шинку і тут таки за

шклянкою пива написав їм жаданий контракт. Гава казав дати ще дві шклянки пива для себе і для Староміського, і поки писар шкрябав по папері, він завів з ним розмову ще про одно «дільце».

— А що до дальшого заробітку, то справді не знаю вже, як маю братися до тої речі, — говорив Гава. — Хіба знаєте, що зробимо? Плетіть ви з мого матеріалу.

— Що-ж, для нас то все бано.

— Я вам за роботу дам відштуки по вісім сотиків.

— Вісім сотиків, Гава? То замало.

— А мені бачиться, що не замало. Слухайте далше: що тижня зробите мені тридцять штук, — це вже мусить бути, чи буде торг на чіпці, чи ні. В такому разі заробите що тижня чисті два ринські, ще й 40 сотиків. Мало то, мало, але сами признайте, що все таки ліпше, як нічого. І не потребуєте всі робити. Одна дочка може дещо шити, друга прясти, чи як там. А скоро тільки покуп ліпший буде, ну, то вже розуміється, і роботи буде більше, і зарібку більше. Ну, що-ж, пристаєте.

Староміський повісив свою сиву голову. Чув він, яке ярмо накладає йому Гава на шию, але не бачив змоги обминути його, і недовго думавши, згодився на те, що виложив йому Гава.

— Ну, то й на те зробимо нотаріальний контракт.

— Контракт? А то яким способом?

— Ну, так попросту, напишемо, що тепер весь рік від нинішнього дня я маю

вам що тижня давати матеріял що найменше на тридцять чіпців, а як треба буде то й на більше, і за кожний, готовий чеpecь маю вам платити по вісім сотиків. А по році схочете мати далі зі мною діло, то добре, а ні, то ні. Думаю, що на те можете спокійно підписатися.

І Староміський справді підписався. Гава лиш стиха усміхався, радуючись з такого мудрого гешефту. Він-же-ж брехав перед старим, чіпці його йшли тепер ліпше, як коли небудь уперед, особливо в гірських округах, і плата, яку йому удалось накинути на Староміського, забезпечувала йому два рази більший зиск, як досі. Живо збігав він за старим Фавлем і попросив його, щоби яко опікун за нього малолітнього підписав у нотаря контракт з Староміським.

Старий Фавель аж по колінах себе ляснув і зацмокав, коли Гава розповів йому про свій гешефт з чіпцями, про котрий він досі і нічогісенько не чував від свого ученика, так осторожно і крадькома вів своє діло Гава. Коли оба контракти були підписані і засвідчені нотарем, то Фавель виходячи з канцелярії, з якимось подивом і з пошаною позирав на довгообразу, сухорляву і вертку постать свого вихованця.

— Ну, нівроку йому! — воркотів він, — із нього певне щось велике буде! За моїх часів таких хлопців не бувало. І подумаєш, що йому ще вісімнадцять літ не минуло! Що то він покаже, як йому двадцять мине!

А Гава, сховавши за пазуху свого халата дорогоцінні документи, що відда-

вали в його руки на весь рік цілу міщанську родину, згадав заповіт свого батька і набожно прошептав:

— Хвала богу, і це добре на початок!

1888 р.

ГАВА і ВОВКУН

Верхом полонини¹⁾, стежкою, що вела через Діл із Дрогобича лісами та вертепами до села Н., ішли два пішоходи. Стежка вилася перед ними зеленою смугою. Невеличка половина, з усіх боків пониже окружена лісами, всміхалася до них тисячами пахучих квітів, трав та всякого зілля, вітала їх таємничим кукуванням зозулі в гущавині, криком сойки, тріскотом великих гірських сверщків²⁾, що поки сидять у траві—чорні й невидні, а коли до них наблизитися, то зриваються, розпускають широкі червоні крильця і лопотячи ними дзвінко і мелодійно, перелітають кілька кроків і знов тонуть у пахучій зелені.

Довкола пішоходів повно було того могучого чару літньої гірської природи, запаху, зелені, свіжості, тепла, кукування, шелесту і тих летячих сверщків, що мов живі вогники, що хвиля виривалися перед

1) Полонина—пасовисько в горах.

2) Сверщок—польовий коник.

їх ногами з трави і з тріскотом пирскали на всі боки. Природа всміхалася до них усім своїм єством, розстелювала перед ними з вершка полонини пречудовий вид, який рідко подибати можна навіть у наших благословенних Карпатах, вид на величезну панораму нижчих і вищих верхів, то порослих буйними, невинищеними ще лісами, то рябих стадами овець, волів та коров, що немов різнобарвні зернята квасолі пересипалися та мішалися по відлогих темно-зелених скатертях. Свіжий, кріпкий вітрець, що потягав від тих далеких верхів, доносив до слуху пішоходів легесенький бренькіт дзвінків, турукання рогів скотарських та тужливий плач трембіти¹⁾).

Але пішоходам було мабуть не до краси природи, і коли вони, задихані й облиті потом, ховзаючись що крок по твердім, блискучім та ховзкім моху під ногами, видряпалися на вершок полонини і тут же попадали на зелену скатерть і немов відразу й потонули в пахучій зелені, — то зробили це тільки з утоми, а не для того, щоб любоватися природою.

Були то на першій погляд дуже недібрані товариші. Один хлоп величезний як оборожина²⁾, широкий у плечах як двері, з руками й ногами так великими та ду-

1) Трембіта — музикальний інструмент гуцулів, дерев'яна, довжиною до трьох метрів — флейта.

2) Оборожина — стовп в оборозі, а оборог, це криша на чотирьох стовпах, яка то підноситься то упускається; під нею складають сіно, жито, пшеницю і т. и., щоб не замокали.

жими, як у старого ведмедя, рудий, з сірими очима і з виразом якоїсь тупої заїлості, а другий невеличкий, чорнявий, верткий і проворний, з цікавим поглядом ящірки і з міцними вилицями м'ясожерного невеличкого звірка, котрий, як то кажуть «хоч не вкусить, то налякає». Оба були Жиди. Це видно було по закручених пейсах, рідких неголених бородах, коротко обстрижених головах, накритих засмальцьованими ярмулками — повстяні, м'ягкі, чорні капелюхи вони, віддихаючи, поскидали обік себе в траву, — та по чорних, довгих, шовкових бекешах, котрі, як і все їх убрання, ясно свідчили, що перебули вже не одну слоту та пригоду.

— Слухай, Вовкуне, — почав, відсапаршися, менший Жид, не рушаючися з місця, на котрім лежав пластом, мов поліно, — слухай, небоже, я щось прочуваю, що ми тут не зробимо доброго гешефту.

Силач, котрого названо Вовкуном (мабуть по книжньому він звався Елькуне, але його товариш кликав його так, як його «перехристили» хлопцями), не відповів нічого на ті слова, тільки кинувся якимсь люто в траві, мов здоровенна щука в шварі¹⁾, коли неподалеку побачить цілу юрбу плотниць, і буркнув щось під носом, немов «дурниця», а немов так собі неартикулований гаркіт.

— Ти не бери цього за зле віщування, — додав поквапно менший Жидок, немов бажаючи втихомирити гнів товариша —

¹⁾ Швара — трава в воді, а правильніше висока, гостра трава в полонині.

Я тільки боюся нового ґрунту¹⁾. Я тут ніколи не бував, не знаю людей...

— Бойків не знаєш?—сердито гаркнув Вовкун.

— Бойків то я знаю, тільки тих, що приходять на торг до міста. Там я з ними дуже добре вмію обходитися. Там вони тихі та смирні, як ягнята.

— Всюди такі!—сказав, мов припечатав, Вовкун.

— Ей, Вовкуне, не впевняйся ти так дуже на свою силу!—хитаючи головою, сказав менший Жид.—Можемо й тут перечислитися так само, як у Бориславі.

Вовкун схопився, мов ужалений.

— Ні, Гаво,—скрикнув він,—ти мені перестань балакати про Борислав! Що з воза впало, те пропало.

— А все таки не завадить придивитися, куди і як воно впало. Може й твоє село в ту саму діру з воза впасти.

— Плетеш небиліці, Гаво,—скрикнув Вовкун.—У Бориславі ані ти не винен, ані я не винен. Винен Борислав, винно наше прокляте щастя!

— А ти, Вовкуне, хіба не небиліцю оце сказав?—уражений відповів Гава.—Наше щастя! Ану, придивімся трохи ближче тому щастю! Ми жили собі, не знаючи один другого. Я торгував чіпцями, кожухами, шматами і чорт зна чим, а ти вирослав у лісах між гонтарями, трачами та теслями, а далі пустився торгувати деревом. Чи так я говорю?

¹⁾ Ґрунт—земля.

— Ну, і що з того всього? Адже я це й сам добре знаю!

— Ні, ти почекай, Вовкуне, — говорив Гава, піднявшись півтілом і підперши голову ліктем — треба докладно розміркувати, як воно було, то може побачимо, через що ми в Бориславі провалилися. Ну, здибались ми в Стрию на торзі, познайомилися, розбалакалися. Один одному свої пригоди викладаємо. Звісно, і один і другий нарікаємо на тяжкі часи, на кепські зарібки, це вже так заведено, аби ніколи не хвалити того, що є. Правда, Вовкуне? Адже-ж нам і одному й другому зарібки в ту пору добре йшли!

Вовкун тільки головою похитав і буркнув під ніс щось таке, що можна було зрозуміти і «еге» і «чорт би брав!» А Гава мов п'явка всисаючися в те болюче місце його споминок, торочив далі нитку за ниткою, пасмо за пасмом.

— А тоді Борислав тільки що розцвівся, розпаношився. Тисячі Жидів маєтки робили на нафті. Гук і шум від Борислава йшов на все Підгір'я, що я кажу, на весь край. Не було такого Жида, котрому-б тоді ота кип'ячка¹⁾ в ніс не вдарила. От і не диво, що й ми оба, немов зговорившись, разом завели річ про Борислав. І ти там бував з деревом і придивлявся всьому гешефтові, і я бував зі своїм крамом і сам не раз добрі гешефти в Бориславі робив. Балакали ми, балакали, і чим більше товкли про той Бо-

¹⁾ Нафта.

рислав, тим він нам кращим, понадливішим здавався. Ну, просто так, як меду полизати! Ти-ж не забув цього, Вовкуне?

— Тьфу на тебе!—скрикнув Вовкун, кидаючись у траві мов звір у сіті.—І пощо ти вгризся в той проклятий Борислав? Що тобі за приємність мучити мене? Ліпше-б я був і не знав його і не чував про нього!

— А ти думаєш, що мені так солодко тепер про нього згадувати?—відповів Гава.—Чи то я менше стратив від тебе? Ой, Вовкуне! Аж серце в мені розривається, коли подумаю, що я стратив всі свої гроші! Два тисячі ринських, Вовкуне, та-ж то капітал! Ти тільки поміркуй, що я на ті гроші дванадцять літ гарував, ой, тяженько гарував! Я ніколи ночі не доспав, обіду не доїв, бігав, кидався, туманив хлопів, підлизувався шандарам¹⁾, ой, тяжко згадувати про всі ті способи, як я до гроша доходив! І складав, і хухав на те, і тішився тим, як власною душею! Два тисячі ринських, та-ж то капітал, Вовкуне! Я міг уже покинути всякий гендель, узяти аренду на селі, позичати хлопам гроші на проценти і жити собі як пан! А тепер...

І Гава урвав ту бурливу бесіду і припавши лицем до землі, тяжко захлипав.

— Гаво, Гаво!—озвався до нього Вовкун далеко вже м'якшим голосом,—ти знов починаєш? Ще не досить ти запла-

¹⁾ Жандармам.

кався та нарозшибався¹⁾? Чи ти думаєш, що це на що придасться, що слізми вернеш хоч крейцар з утраченого капіталу?

— Знаю це, знаю!— зойкнув Гава, не відіймаючи лиця від землі,—але що-ж я на те пораджу, коли в мені серце розривається, скільки разів спогадаю про свої гроші! Ну, попросту серце розривається! Витримати не можу, так мені їх жаль!

І раптом зірвавшись з землі, він сів, лице його оживилось, очі заблищали мокріше від сліз, і він прудко²⁾ махаючи руками, заговорив, немов горохом поси-пав:

— Куди-ж пак! У мене два тисячі готових, у тебе звиш півтори! Як же з такими грішми, та ще з міцними руками та молодими головами не стрібувати щастя, не кинутися в крутіж³⁾, щоб і собі в ньому зловити товсту рибу? Цілий морг ґрунту за дорогі гроші купили, п'ять закопів⁴⁾ відразу розпочали, як не в однім, мовляв, то в другім наше щастя буде. Півроку промучились, свої гроші закопали, кип'ячки ані цяти! Що, чи не ладно? Продали один закіп і четверту часть ґрунту, заробили на них, і другий раз впакували все в останні три закопи, з таким самим щастям! Продали другий закіп і другу четвертину ґрунту, хоч і не заробили вже, але таки п'ятьсот ринських дістали, п'ятьсот ринських за наші пів-

1) Розшибатися—розбиватися, турбуватися.

2) Прудко—скоро.

3) Крутіж—водоворот.

4) Закоп—нафтова шахта.

четверти тисячі, Вовкуне! Ой, голова тріскає! Щоб було хоч з тим рятуватися! Ні, ти вже як уперся, то так як віл лобом: коплім¹⁾, та й коплім! І те закопали! Останніх закопів ніхто вже й купувати не хотів. Ледве з тяжкою бідою притягли ми до них у спілку Германа Гольдкремера, а правду кажучи, стали самі у себе за дешевих робітників. Та й доробились так, що мало смерти не пожили!

І Гава урвав та докірливим поглядом дивився на Вовкуна. Той лежав на животі, повернувши до сонця свої широченні плечі та зложивши голову на ліктях, розложених по траві. Рукави його бекеші попропорювалися на ліктях, так що з них виглядала брудна сорочка з пасманистого перкалю²⁾. Бачилось, він дрімав підчас тої гарячої балаканки³⁾, але коли Гава замовк, він звільна обернувся лицем до нього і запитав:

— Значить, Гаво, по твоєму я всьому винен?

— Бог з тобою! — скрикнув Гава, — хіба ж я це сказав?

— Адже-ж нарікаєш на мою впертість! Ой, Гаво, Гаво, хоч який ти розумний, але бачу, що тобі ще багато треба вчитися! Де-ж ти бачив, щоби хто на світі довершив якого, хоч би й найменшого діла без упертости, без заїлости? Моя вдача така, що як уже в що вдамся

1) Коплім—копаймо.

2) Перкаль—каленкор.

3) Балаканка—балачка.

то зажмурю очі, сціплю зуби і пру та й пру, доки сили стає! А як почнеш підчас роботи роздумувати та міркувати та навгад угадувати, що буде, то попросту страх тебе проймає і руки опадають.

— Не про те, не про те я говорю, Вовкуне!—болізно якимось закричав Гава.— І не в докір тобі! Аджеж я не забув, що коли-б не ти, то я певно не жив би вже на світі. Ти вирятував мене з тої проклятої ями, в котрій ми замість кип'ячки докопалися такого джерела води, що мало нас на місці не позатоплювала. Ой, Вовкуне! Тоді, в тій страшній хвилі, коли вода бухнула нам зпід ніг, коли рівночасно береги нашої ями почали усуватися, цімбриння тріщати й валитися, коли мені бачилось, що весь світ валиться над нашими головами і що нема для нас рятунку, тоді, пригадую собі, серед натовпу смертельної тривоги мені раптом у голові блиснув той тихий потічок, схований між лозами та вербами, в котрім я ще малим хлопцем любив ловити раки. Ті раки були початком мого зарібку, і ось тому то, коли ми вирятувалися з ями і стали над нею та почали ревити та кричати та плакати та руки ломати, в моїй голові мимоволі одно дзвонило та гомоніло: «Геть відси, Гава! Тут не твоє поле! Що ти маєш боротися з землею, коли твоя натура тягне тебе до того, щоб боротися з людьми!»!

— От то, то, то, то, то!—радісно підхопив Вовкун, схапуючися зі свого лежання.—А я хіба що-ж тобі кажу? Хіба куди тебе веду?

— Почекай, Вовкуне, — сумовито сказав Гава. — Рибак, що хоче рибу зловити, закидає сіть у вир, де тої риби багато, де вона юрбами ходить. Отак і мені здається, що мені би в місті своє діло робити, де багато всякого народу, де з тисячних боків можна скористати, а не в селі. Я вже привик у місті рухатися, чую себе там свобідним, веселим і охочим, що хвиля роззираюся довкола, де би можна скористати. А тут я боюся, що знов буде те саме, що в Бориславі: запряжемося до чогось одного і самі собі наложимо пута на руки й на ноги. Ну і згинемо так, як раки на мілкім узбережжю!

Вовкун, слухаючи тих слів, замість попадати в задуму та засумування, тільки прояснювався, підіймався, немов ріс цілий, діткнувшись чародійної гірської землі. Він став на рівні ноги і випростувався перед сидячим та похнюпленим Гавою в весь свій величезний ріст. Він оживився, очі його горіли і з уст щез вираз тупої заїлості.

— Так же й говори! Так же й говори! — кричав він, розмахуючи руками. — Ось тепер тільки висковзнула правда з твоїх уст. Я так і знав, що тебе тягне до міста, до того бруду, до тої духоти, до шматок, латок, шерстини, кожушини! Тьфу, Гаво, стидайся! Ти не раз передо мною сміявся із свого першого вчителя, старого Файвеля, що все було говорить: «A gut Geschäft! Добре йде!» — а по шістьдесяти роках такого «gut Geschäft» тільки всього й добився, що по його смерті знайдено в

нього три десятки зашиті в старім капелюсі та їй то знайшла не його родина, а той Жид, що купив той капелюх на «шматки» за 10 крейцарів. Тьфу, Гава! Хіба-ж це життя, хіба це заробок? А я бачу з усього, що їй тебе до того тягне!

Гава під впливом тих слів, мов кропивою попечений, і собі-ж схопився на рівні ноги і замахав руками, але Вовкун не дав йому прийти до слова.

— Ага, бачиш, що мої слова попали тобі в живе місце!— кричав він, сміючись. Треплеш руками, як підстрілений. Але я ще раз кажу: чого ти в місті доробишся? Кидаєшся на тисячу боків, усюди щось урвеш, але те щось не раз не варте їй торби січки. Ну, скажи, ти прожив досі в місті цілих п'ятнадцять літ, і багато ти заробив? Дві тисячі! Овва, то мені сума! Ні з того жити, ні вмерти!

— Але ти їй стільки не заробив, живучи в горах!— ідко замітив Гава.

— Бо дурень був, Гава, дурень був! Не знав, до чого взятися!

— А тепер знаєш?

— Певно, що знаю! Хіба-ж инакше я би провадив тебе сюди? І не тільки знаю, до чого взятися, але маю певність, що все добре піде!

— Ов! Навіть певність маєш? — з на-смішкою спитав Гава.

— Так, Гава, навіть певність маю!— кричав, усе більше розпалюючися, Вовкун. Ти не смійся, а послухай, що я тобі скажу. Сам я може-би їй не брався до того гешефту, а бодай не мав-би певности,

але з тобою, Гава, з твоєю головою я сміло йду. Ми оба мусимо цього доконтати!

— Чого такого?—запитав Гава, витріщивши на Вовкуна зацікавлені очі.

— Е, чого такого!—відказав Вовкун, махнувши рукою.—Ходи лишень сюди!—І Вовкун силою потяг Гаву на самий найвищий шпиль, на високий копець із каміння, що означував границю села Н.—Гляди вниз! Бачиш ті ліси чудові, не тикані ще вирубом, ті полонини, ті стада волів і овець, що по них пасуться, мов плавають у зелені? Все це мусить бути наше! Не віриш? Вір або не вір, а я тобі кажу, що так воно буде, і не за десять ані за п'ятнадцять літ, а за рік або за два!

— Н-ну, це вже... трохи...—пробовкнув недовірливо Гава, але Вовкун не дав йому скінчити.

— Думаєш, що з таким капіталом, який у нас тепер до спілки є в кишені, з тими тридцятьма ринськими не ялося¹⁾ починати такого гешефту? То пуста думка, Гава! Це гешефт такий, до котрого не потрібно нічого, тільки добрих рук і проворної голови! А до того як раз ми оба й є. В мене руки добрі—і Вовкун розмахнув своїми ведмедячими лапами, а далі, щоб стрібувати їх силу, захопив смерековий стовп граничний, що сторчав на вершку кіпця, вирвав його, замахнув ним мов паличкою і шпурнув далеко вниз,—руки в мене, як бачиш, хвалити бога! А

¹⁾ Не ялося—не слідує.

в тебе голова мудра та проворна, і нічого нам більше не треба! Ну, поглянь лишень, поглянь добре довкола, і скажи сам, чи для такої красоти, для такого гешефту не варто запрягтися на рік, на два?

Гава мовчав. Вовкунів вогонь, бачилось, звільна переходив і в його душу. Він став на кіпці й очима пожирав чудову гірську околицю, що стелилася перед ним.

— Ага!—радісно скрикнув Вовкун,— бачиш, починаєш смакувати! Чекай лише, ще ти не те скажеш, коли зійдемо в долину, коли побачиш село, розбалакаєшся з хлопами, пізнаєш двір, дідича! Попросту, Гаво, пальці оближеш, ще й меду не коштувавши!

— Ну, ну,—напів недовірливо, а напів похапливо сказав Гава.

— Кажу тобі: хлопи, як діти, а багаті, як чорти! Тут з одними волами які гешефти можна робити! Ну, та цього не я тебе стану вчити! Але головна річ: двір. Двір має оті ліси, найбільшу часть полонин. Усе, що тут бачиш, двірське! То-ж до двора мусимо взятися з цілою силою, руками й ногами. І кажу тобі, Гаво, нігде на світі ти може не знайдеш другого двора, другого дідича, з котрим-би так легко можна було дійти до кінця, як із тутешнім! Я вже маю уложене в голові, як під нього підійти, але то така річ, що перед часом нема що з нею вихапуватися. Роздивимося, то й порадимося. Тільки я певний, що все буде добре.

Гава слухав тих слів без тіні недовірливості. Одна згадка про гешефти з во-

лами, кинена Вовкуном може й зовсім випадково, розбудила в його голові цілий ряд давно леліяних думок і мрій. Адже-ж він не раз думав про гешефти з волами і укладав їх собі в голову, навіть бариші багаті рахував! Адже-ж перед стрічею з Вовкуном він думав уже при нагоді сам узятися до того гешефту. Та ба, проклятий Борислав клином вбився в його голову, в ціле його життя і запаморочив усі давні замисли. Але тепер годі! Тепер Гава почув у тій самій хвилі, коли стояв на найвищій шпилі гори, на кам'янім кіпці граничнім, що та бориславська болячка починає швидко сходити з його душі і гоїтися, що в його нутрі прокидається давній Гава, сільський хлопець і сільський гандляр¹⁾. Погляд його в якійсь нетямі завис на протилежній полонині, де паслися стада волів і овець, а далі піднявся і зустрів серед блакитного моря невеличку темну плямку, що звільна, широкими плавними кругами колесила понад цілим крайобразом. То був здоровий гірський орел. Він довго кружляв, шукаючи добичи, плавав у повітрі з широко розпростертими крилами, зовсім не порушаючи ними, спускався вниз, немов сковзався по похилій площі, а потім нараз, махнувши сильно крильми, знов схапувався вгору і тонував у лазуровім тумані. Якась невимовна любовість обняла Гаву, коли придивлявся тому гарному, сильному птахові. Він і сам чув себе лег-

¹⁾ Гандляр—торговець.

ким та сильним і готов був летіти, та кружляти понад цею благословенною долиною та кидатися з недосяглої височини на добичу.

— Ну, що, Гава, — сказав, Вовкун, зіскочивши з кіпця і збираючи своє манаття, розкидане по траві, — готов ти йти зі мною, щоб здобувати оці гори?

— Готов! — сказав твердо Гава.

— То ходімо-ж! До села ще неблизько. Але в тій хвилі з гущави поблизького ліса почувся вистріл і Гава скрикнувши з болю, скрутився обарінком¹⁾ і покотився з кіпця вниз.

— Боже! — скрикнув Вовкун, прискакуючи до нього. — Гава, а тобі що таке?

— Ой! Ой! Ой! — стогнав Гава, держачися за литку правої ноги і в'ючися по землі. — Ой, болить!

— Де, де болить? — допитував Вовкун, приклякнучи коло нього і стараючися відкленути²⁾ від литки Гавині руки, з котрих крізь пальці почала виступати кров, капаючи на зелену траву.

Рівночасно внизу на поляні показалися два молоді паничі; один із них мав стрільбу на плечі; другий, що був без стрільби, біг передом просто до Жидів.

— Кричи, Гава, кричи! — шепнув Вовкун, в одній хвилі зрозумівши, що сталося, й Гава, побачивши також надходячих паничів, так почав кидатися і такого наробив вереску, немов-би одержав не зна-

1) Обарінок — бублик.

2) Відкленути — відірвати.

ти яку страшну рану. Не знати як і коли, не тільки руки його, але й лице явилось обмазане кров'ю і він подобав на страх¹⁾ нещасного каліку. Вовкун знай клячав та руки заламував.

Надбігли й паничі—знані нам вже Едмунд і Тоньо Трацькі²⁾, сини властителя села Н., котрі по пам'ятній купелі пішли були пройтися по лісі та при нагоді вбити яку птицю.

— Що тут сталося? Що тут сталося?—скрикнув, надбігаючи перший Тоньо.

— Ой, ой, ой!—репетував не своїм голосом Гава,—по мні буде; чую, що по мні буде! Ой, матінко моя, вже тобі не побачити більше свого сина!

— Що тобі сталося, що?—допитував Тоньо.

— Ой, пострілено! Пострілено!—ревів Гава, немов з нього шкуру дерли.

— Але де? Де?

— Ой, ой, ой! Тут! Отут! Отут!—кричав Гава, показуючи то на груди, то на живіт, то на крижі, то на ноги.

— Та бреше він, жидівська личина!—з насмішкою сказав Едмунд, наблизившись.

— Адже-ж у люфі³⁾ було всього п'ять заячих шротів⁴⁾, а трудно й подумати, щоб усі в нього попали. Я прецінь до нього не мірив.

— Мундзю! — з докором промовив Тоньо, котрий добре бачив, що брат його,

1) На страх—дуже, страшно.

2) Пор. «На лоні природи».

3) Люфа—дуло.

4) Шрот—дріб, дробовина.

сидячи за корчем, з пустоти таки взяв був на ціль стоячого на кіпці Жида і вистрілив, заким Тоньо зміг йому перешкодити.—Мундзю! Бійся бога, як можна бути таким неосторожним!

— Ну, ну, почав уже! І що йому сталося? Ручу тобі, що як тільки викричиться осьдечка, то преспокійно встане й піде до дому.

— Але-ж, Мундзю, глянь, який він окривавлений,—сказав Тоньо, стараючись оглянути Гавині рани; той однак-ж, не перестаючи кричати, кидався і перевертався по траві так, що Тоньо нічого не міг порадити.

— Іди, дурний!—сказав з виразом погорди й огидливості Едмунд.—Охота тобі бабратися з Жидом! Бачиш сам, що він на збитки¹⁾ так качається, щоб тобі страху завдати. Ходи, лиши його, нехай собі качається. Швидко перестане, як побачить, що дурних нема дома.—І Едмунд узяв за руку Тоня, котрий і сам уже зачав підозрівати, що Гава тільки штуки перед ним показує, а на правду зовсім не так тяжко ранений, як чиниться²⁾. Але в тій хвилі піднявся з землі Вовкун, що досі чапів³⁾ мовчки, ніби онімілий з болю. Він випростувався і з виразом якоїсь глухої злоби й заїлості заступив паничам дорогу.

— Ні, панове,—сказав він хриплим голосом,—так чесні пани не роблять! По-

1) На збитки—на злість, навмисне.

2) Чинитися—представлятися, робитися.

3) Чапіти—сидіти, зігнувшись.

стрілити чоловіка серед гір, то й розбійник потрафить! Ще й лишити нас тут обох хочете! Ні, так не йде! Забилисьте мого товариша, то возьміть-же його собі, та й поховайте, або зваріть та й з'їжте!

Слова ті сказані були таким твердим голосом і з таким виразом, що в обох паничів, а надто ще на вид того велетня й силача, аж мороз пішов поза шкірою.

— Але... але... — пробовкнув відступаючи Едмунд, — він буде здоров, йому нічого не станеться.

— Буде здоров! — обурений скликнув Вовкун, — але бачите самі, що він тепер кроку не може зробити! Ми люди подорожні. Де-ж ми подіємося? Його треба пильнувати, гоїти, що-ж я тут серед лісів зроблю?

— Бачиш, Мундзю, бачиш, що ти наробив! — сказав Тоньо, а потім обертаючися до Вовкуна, додав:

— А куди ви йдете?

— Це вже наша річ, — сказав Вовкун. — Далеко йдемо.

— Ну, знаєте що, йдіть ви до нашого села і допитайтеся до двора, до дідича. Вже я там то зроблю, що вас десь примістимо, поки цей не прийде до здоров'я.

Лице Вовкуна все ще не прояснювалося, хоч в очах його заблищали дві яркі іскорки.

— А ви, панове, з двора?

— Так, ми дідичеві сини!

Вовкун поклонився Тоньові.

— А прошу, вельможний паничу, скажіть мені, як вас маю звати?

— А тобі цього на що?

— Ох, вельможний паничу, — хилляючись, сумно сказав Вовкун, — вельможний панич не прогніваються за те, що скажу! Бідний Жид прийде до брами, а там слуги, двораки: «Чого хцеш, Жидзе»¹⁾? То в них перше слово. А як Жид скаже: «Мене тут якийсь пан прислав», то зараз спитають: «Що за пан, чого прислав?» А не зуміє Жидок сказати, то зараз Жида в карк та й за браму.

Всміхнувся Тоньо на таку мову; особливо-ж смішна була величезна, могуча стать Вовкуна, коли він кулився і кривився і морщив із себе сироту.

— Ну, ну, не бійся, в нас нема того звичаю, — сказав Тоньо. — Скажеш, що панич Тоньо казав тобі прийти, то ніхто тебе не прожене. Ну, а будеш міг з оцим калікою забратися?

— Не знаю, вельможний паничу, — кланяючись, сказав Вовкун, — прийдеться хіба нести його на плечах.

— А чень-же²⁾ він, і сам трохи піде? — сказав Тоньо.

Гава, що досі все ще качався по траві і стогнав то тихіше то голосніше, при цих словах знов зайойкав. Вовкун тільки головою хитав.

— Прийдеться нести бідолаху, — сказав.

— А може-б йому рани поперев'язувати? — сказав Тоньо. — Я цеї штуки не вмю, але як треба, то допоможу.

1) Чого хочеш, Жиде?

2) Ченьже — мабуть.

— Не треба, не треба,— поспішно сказав Вовкун,— я сам це зроблю. Дякую вельможному паничеві за ласку!

— Ну, коли так, то добре!— сказав Тоньо.— Ми підемо і приготуємо місце, а ви прибувайте. А може вислати на-против вас фіру?

На ці останні слова Тоньо вже не діждався відповіді. Вовкун прикляк коло Гави і почав осматрювати його рану, а Едмунд з виразом великої нетерпливості, сіпаючи Тоню за рукав, потягнув його з собою вниз, на лісову стежку, що вела до села.

— Ну, скажи мені, „дурна ти голово, що це тобі приплило, що ти так розпадаєшся над тими Жидами і такі гóреми-тєреми їм понаобіцював?— докірливо крикнув Едмунд, коли вже відійшли від Жидів на кількадесять кроків.

— Але-ж, Мундзю, бійся бога,— сказав Тоньо,— чоловік подорожній, скалічений з твоєї вини.

— Скалічений! Ха, ха, ха!— засміявся Едмунд.— Може де один шріт його задряпнув, кров з нього пустив, а Жидюга обмазався нею навмисне, от тобі й усе каліцтво!

— Гріх тобі, Мундзю, таке говорити,— сказав Тоньо.— По що-ж би він це робив?

— По що? Ой, голово, голово! Бачить: паничі, та й думає: дай-но, я зроблюся калікою, може що видурю. Я-би не зна-ти що за те дав, що вони не покажуться до двора, де-би зараз мусіли сказати,

хто вони, куди і відки, а поперед усього показати рани.

— Ну, не покажуться, то їй добре, ми нічого не стратили,—сказав Тоньо.—А так їх лишити не можна було.

— А я думаю, що коли їй покажуться,—сказав Едмунд,—то попросту спустити на них псів, або післати слугу та дати по разу в карк на дорогу.

Тоньо зачудованим оком завис на гарно викроєних, рожевих та делікатних устах брата, з котрих вилітали такі дикі, нелюдські слова.

— Ну, не розумію тебе, Мундзю,—сказав він по хвилі.—І того не розумію, по що ти стріляв до того Жида?

— Я?—запаленівшись, відказав Едмунд.

— А вже-ж ти! Адже я здалека бачив, що ти до нього міриш і тільки що хотів крикнути, а ти вже їй вистрілив. Мундзю, адже-ж ти міг його вбити!

— Вбити!—скрикнув Едмунд і поблід.—Ти вже зараз: убити. Я мірив у литки і думаю, що в литки їй попав. Моя рука певна, а моя лефошівка також не милиться. А по що бестія Жид стояв так на самім кіпці, мов остовпілий? Ну, просто так і свербіли руки: а дай-но йому, щоб пошкробався!

Тоньо тільки плечима здвигнув на цю мову. Вони мовчки пішли поруч стежкою і за хвилю потонули в темній лісовій гущаві.

А Жиди тимчасом присіли серед поляни, поки паничі не підуть. Між ними шептом ішла інша розмова.

— Ну, що ти, Гава,—шептав Вовкун,— чи справді дуже ранений?

— Здається, ні,— сказав Гава.— Отут тільки в литці щось штрикає, але кров уже перестала йти.

— Ану покажи!

Вовкун оглянув зранену литку. Шріт проскочив шкіру і пустив кров, але вискочив зараз і застряг у холяві чобота. Рана була зовсім пуста. Вовкун промив її водою з поблизької кернички, зав'язав шматкою, і Гава міг зовсім вигідно йти, хоч і трохи налягаючи на ногу.

— Ну, і що-ж,— сказав Гава,— підемо до двора, як нам казав панич?

— А вже-ж підемо, Гава! — сказав Вовкун.— Це-ж наш гешефт починається! Мені здається, що це дуже добрий початок. Відразу з самим дідичем можемо розпочати, це вже половина цілої вдачі¹⁾.

— Але як побачуть, що я здоров— сказав Гава.

— Смійся з того!— скрикнув Вовкун.— Хто побачить? Вони всі делікатне панство. А ти тільки будь добре замазаний кров'ю, йойкай та стогни, то ніхто з них до тебе не приступить. Аби нам хоч на кілька день дали приміщення та їсти, щоб ми не потребували на те тратитися, то вже й то буде зиск. Але я думаю, що від того добродушного панича ще дещо більше витягну! Добре йде, Гава! Ходім тепер у ліс, назбираєм та напечемо грибів і просидимо пару годин, щоб вони

¹⁾ Вдача—успіх.

думали, що ти так довго не можеш з
місця рушитися, а решту вже здай на
мене!

1890 р.

Кад. №
Лаб. № 849

Ц 372381

5 коп.

✓

8/ви. 70р

310

ГУРТОВА КОМОРА.

Харнів, вул. 1-го Травня, 10

Тел. Ч 29-84